

УДК 336.148

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-4-8>

Ульянова Л.П.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Чайка Ю.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Щетинін А.І.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Університету митної справи та фінансів

Ulyanova Ludmila

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of International Economics and Global Finance,
Oles Honchar Dnipro National University

Chaika Yuliia

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of International Economics and Global Finance,
Oles Honchar Dnipro National University

Shchetynin Anatolii

Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
University of Customs and Finance

ВІЙНА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

WAR AS A FACTOR OF INCREASING SOCIO-ECONOMIC DANGER IN UKRAINE

У праці досліджується вплив війни на стан макроекономічного середовища країни та життєдіяльність людей в його межах під кутом зору визначення ступеню прояву соціально-економічної небезпеки. Обґрунтовується важливість та актуальність здійснюваного аналізу, оскільки його результати націлені на вдосконалення заходів щодо зниження рівня соціально-економічної небезпеки у воєнний та післявоєнний періоди. У статті представлено сутнісні характеристики соціально-економічної небезпеки як антитези безпеки, відмічено, що в межах будь-яких країн завжди співіснують аспекти безпеки та небезпеки, тому мова повинна йти про підвищення рівня безпеки на тлі зменшення прояв небезпеки. Охарактеризовано інструменти дослідження стану економіки. Виявлено найбільш гострі проблеми в національному господарстві, пов'язані з прискоренням перетворення загроз, як форм прояву небезпеки, з потенціальних у реальні.

Ключові слова: соціально-економічна небезпека, критичні значення індикаторів макроекономічної безпеки, ВВП, бюджетний дефіцит, бюджетний борг.

The work examines the impact of the war on the state of the macroeconomic environment of the country and the daily life of people within it from the point of view of determining the degree of manifestation of socio-economic danger. The importance and relevance of the conducted analysis is substantiated, since its results are aimed at improving measures to reduce the level of socio-economic danger not only in the war, but also in the post-war periods. The study of existing scientific developments made it possible to note that modern theoretical achievements are more oriented to the study of approaches to the preservation of social and economic security through the use of potential opportunities of all factors within the limits of a certain economic system. At the same time, the presented scientific publications do not fully take into account the negative impact of external factors, in this case – war. The article presents the essential characteristics of socio-economic danger as the antithesis of security, it is noted that aspects of security and danger always coexist within the borders of any country, therefore it should be about increasing the level of security against the background of reducing the manifestations of danger. The tools for researching the state

of the national economy are characterized, namely, complex diagnostic systems and indicators for determining the degree of manifestations of threatening processes in the economy. Based on the use of the latter, the most acute problems in the national economy were identified, related to the acceleration of the transformation of threats, as forms of manifestation of danger, from potential to real. In the work, it is calculated that in the war year 2022 there will be a significant drop in real GDP by almost a third. Tax revenues to the state budget have decreased significantly, especially taxes on the profits of enterprises. The reasons for the decline in production include the destruction of production facilities and energy infrastructure, logistical restrictions, including export restrictions, and the reduction of activity in almost all branches of the economy. Despite the destructive nature of the war, Ukrainian society quickly adapted to the difficulties of the war period and found reserves (internal and external) to counteract the danger from the aggression of the Russian Federation and accelerate the steps to victory.

Keywords: socio-economic danger, critical values of indicators of macroeconomic security, GDP, budget deficit, budget debt.

Постановка проблеми. Питання забезпечення «ситого» та «спокійного» життя завжди були важливим аспектом досліджень передових, прогресивних представників людства. Історичний погляд на трактати давніх вчених (філософів, математиків, письменників) свідчить про наявність в них позитивних намірів щодо організації життєдіяльності людської спільноти. З розвитком продуктивних сил та соціально-економічних відносин, формуванням міжнародних зв'язків та світового господарства зазначені погляди набували більш конкретного оформлення та нового, насиченого змісту. У ХХ ст. вже сформувався понятійно-категоріальний апарат щодо дослідження усіх аспектів функціонування економіки та життєдіяльності індивідів, у складі якого чіткі позиції зайняло поняття «соціально-економічна безпека», яка є необхідним чинником стабільного існування людства як у короткостроковому, так і довгостроковому періодах.

Важливо відмітити, що засади поняття соціально-економічної безпеки спочатку почали формуватися у межах концепцій національної безпеки. Відомо, що вперше термін «національна безпека» офіційно застосував президент США Т. Рузвельт у 1934 р. у посланні конгресу, коли пояснював захоплення території майбутнього Панамського каналу інтересами національної безпеки своєї країни. Пізніше проблема національної безпеки почала активно досліджуватися вченими всіх континентів, а в США ще й з'явилася законодавча основа даного явища (закон «Про національну безпеку», 1947 р.), котра постійно поновлювалася і вдосконалювалася та певним чином служила зразком для інших країн.

Доцільно відмітити, що події 11 вересня 2001 р. у США (мова йде про терористичний акт) обумовили перенесення наголосу з зовнішньої на внутрішню складову національної безпеки та зосередження уваги на комплексі заходів, що торкалися захисту збалансованого функціонування економіки та збереження інфраструктурних елементів національної економіки. Аналогічний перегляд поглядів на національну безпеку відбувся і в європейських країнах. Особливо це проявилось на початку 1970-х років, коли в економіках країн світу відбулося значне нециклічне коливання, а, саме, глобальна енергетична криза та загострилися проблеми у сфері навколишнього середовища та ресурсного забезпечення економічної діяльності. У цей період на перше місце вийшли питання щодо необхідності переходу людства до

стійкого розвитку, за якого задоволення потреб нинішнього покоління забезпечується за збереження такої ж можливості для наступних поколінь. Пошуки відповідей на ці питання віддзеркалилися у теоретичних розробках, які отримали узагальнену назву концепції сталого економічного розвитку.

Оскільки у межах таких концепцій знаходиться велике коло аспектів стійкого та нестійкого розвитку, то вони дають можливість досліджувати проблеми, які з'являються у реальному економічному житті за тих чи інших умов, та формувати підходи до їхнього вирішення. Важливої уваги на даний момент потребує дослідження ступеню підвищення соціально-економічної небезпеки в Україні під впливом воєнної агресії РФ та руйнівних загарбницьких дій. Здійснення такого аналізу є вельми актуальним, оскільки допоможе не тільки визначити найбільш гострі питання у національній економіці та у житті людей, а й запропонувати підходи щодо зниження рівня соціально-економічної небезпеки у період воєнного стану та у післявоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепції сталого економічного розвитку з кінця ХХ ст. і до теперішнього часу займають передові позиції серед усіх теоретичних досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених та підпорядковані дослідженню проблем, пов'язаних з визначенням сутнісних характеристик та передумов забезпечення сталого економічного розвитку. Серед них необхідно відмітити праці Дяченко В.С. [1], Жукова С.А. [2], Захарченко О.В. [3]. При цьому слід відзначити, що в цих наукових розробках в тій чи іншій мірі науковці торкаються проблеми соціально-економічної безпеки (або її антиподу – небезпеки) та основ, що її забезпечують. З'являються і окремі праці, що призначені суто аналізу соціально-економічної безпеки на всіх рівнях її прояву: на рівні держави [4–7], регіону [8–10] та підприємства [11–13]. В працях Романчик Т.В. [14], Желізко О.О. [15], Колісніченко П.Т. [16] розглядають теоретичні основи небезпеки підприємств та держави.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, на наш погляд, існуючі теоретичні набутки більш зорієнтовані на дослідження підходів до збереження соціально-економічної безпеки за рахунок використання потенційних можливостей усіх чинників, що знаходяться у межах певної економічної системи. В той же час, існуючі наукові публікації в повній мірі не враховують негативний вплив чинників, що знаходяться поза межами економічної системи. У даному

випадку у якості зовнішнього, руйнівного чинника впливу на стабільне існування економіки країни та її народу виступають жорстокі воєнні дії РФ на українській землі.

Мета статті. Виходячи з важливості вище зазначеного, метою даної праці є дослідження впливу війни на підвищення соціально-економічної небезпеки в Україні. Для цього необхідно, по-перше, розкрити сутність соціально-економічної небезпеки як антиподу соціально-економічної безпеки та взаємозв'язок між ними; по-друге, розглянути характер впливу війни на стан макроекономічного середовища та життєдіяльності українського народу; по-третє, приділити увагу огляду існуючих систем діагностики стану економіки та окремих індикаторів (показників) у площині визначення ступеню прояву загрозливих процесів в економіці; по-четверте, здійснити аналіз сучасного стану національної економіки та життєдіяльності людей у період руйнівної війни РФ в Україні.

Виклад основних результатів дослідження.

Розв'язок проблемних питань, які визначені у меті даної статті, потребує, перш за все, визначення усіх понять, що стосуються розгляду сутнісних характеристик соціально-економічної небезпеки. Зрозуміло, що аналіз повинен відбуватися у тісному зв'язку з поняттям соціально-економічної безпеки, котра є її антиподом. У ракурсі даного твердження важливо відмітити, що соціально-економічна безпека характеризує врівноважений стан економіки, який обумовлює надійний захист від різного роду загроз та потрясінь у національному господарстві та у життєдіяльності усіх його суб'єктів. В той же час, соціально-економічна небезпека характеризує зовсім протилежне. Стан захищеності, навпаки, знижується, а форми прояву небезпеки, тобто, загрози в більшій мірі перетворюються з потенційних у реальні. Іншими сло-

вами, ймовірність реалізації загрозливих ситуацій підвищується.

Необхідно зазначити, що у макроекономічному середовищі, яке постійно змінюється під впливом різного роду чинників і в межах якого завжди співіснують аспекти безпеки та небезпеки, не можна визначати для будь-якої країни стан повної соціально-економічної безпеки або стан повної соціально-економічної небезпеки. Можливо констатувати тільки рівень їхнього ступеню прояву та змін, що відбуваються в позитивному чи негативному для життєдіяльності людей і функціонування національної економіки напрямку (див. рис.1).

На представленому рис. 1 показано, що соціально-економічна безпека та соціально-економічна небезпека знаходяться у тісному зв'язку, який характеризує протилежні напрямки змін. Збільшення рівня (або ступеню) небезпеки зменшує рівень (або ступінь) соціально-економічної безпеки. І ці зміни є постійними та за стабільного функціонування економіки не суттєвими, які можна нівелювати грамотним державним регулюванням. Однак, за умов впливу деяких негативних чинників можуть відбуватися різкі, інколи миттєві, зміни існуючого стану соціально-економічної безпеки.

У контексті зазначеного, необхідно завжди враховувати можливості впливу на стан економіки усього кола внутрішніх та зовнішніх негативних чинників. У здійснюваному дослідженні актуальним є виділення та розгляд впливу зовнішнього для економічної системи та вельми негативного чинника – війни (див. рис. 2).

У представленій абстрактно-логічній схемі на рис. 2 зроблена спроба проілюструвати вплив війни як зовнішнього чинника, що прямо, безпосередньо, а інколи і миттєво, негативно впливає на стан макроекономічного середовища та життєдіяльність населення країни, на яку напав агресор.

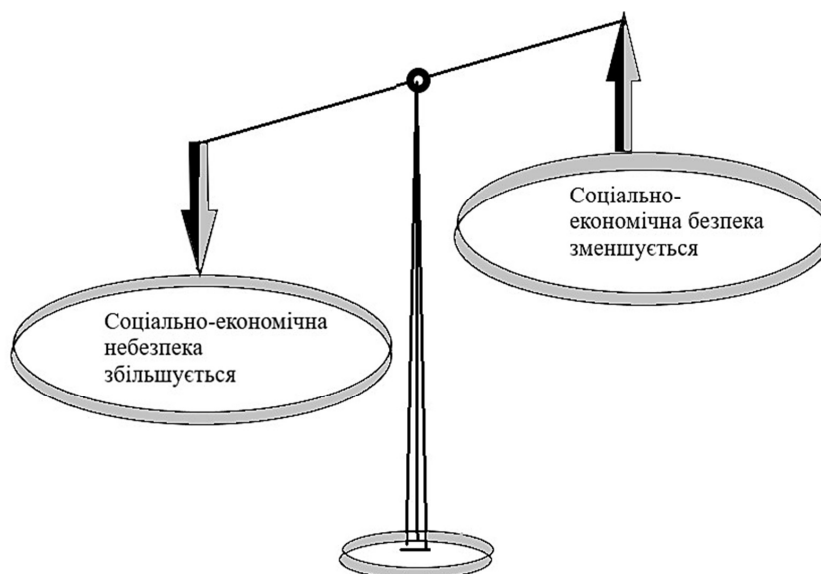

Рис. 1. Ваги взаємозалежності та взаємозв'язку соціально-економічної небезпеки та соціально-економічної безпеки

Джерело: сформовано авторами

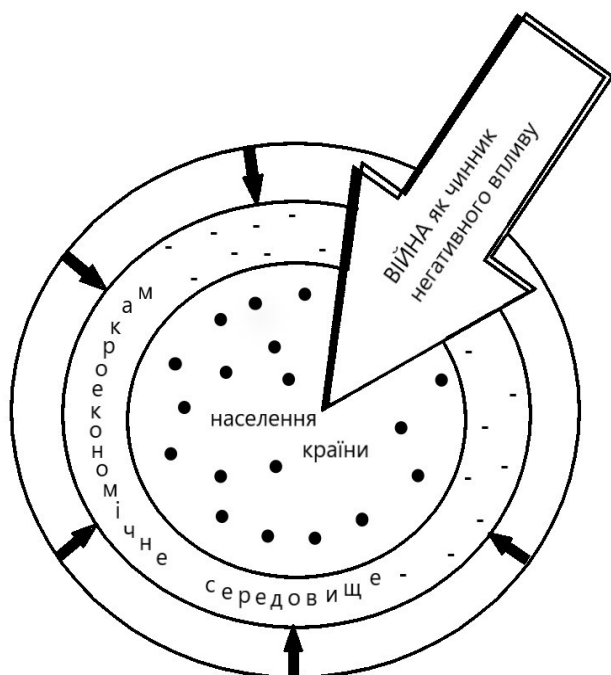

Рис. 2 Вплив воєнних дій агресора на макроекономічне середовище та життєдіяльність населення країни

Джерело: сформовано авторами

До форм прояву негативних явищ у макросередовищі відносяться суттєве зниження реального ВВП, зростання дефіцитності державного бюджету та державного боргу, підвищення рівня безробіття та інфляції, тощо. В той же час здійснюються вбивства людей, поранення, каліцтва, руйнування та втрата житла, переміщення на території країни або поза її межі, тощо. Відомо, що з України за період війни виїхало вже більше 6 млн. 200 тис. людей. Проте, і це показано у схемі, війна через значне погіршення стану національної економіки також і опосередковано, впливає на життєдіяльність людей. Так, саме за умов воєнних дій руйнуються логістичні шляхи, посилюється дисбаланс у попиті та пропозиції споживчих товарів та послуг. За роки війни знизилися реальні доходи індивідів та більше 20% населення, за розрахунками фахівців Світового банку, опинилося за межею бідності [17].

Аналіз руйнівного впливу війни на підвищення соціально-економічної небезпеки в країні, де вона відбувається, враховуючи обмеженість обсягу даної праці, доцільно присвятити розгляду наступного важливого, на наш погляд, питання - характеристики стану макросередовища країни воєнного періоду, у якому знаходиться український народ.

Проблема визначення стану національної економіки країни під кутом зору отримання результатів щодо ступеню її стійкості, захисту від прояву небезпеки та появи нових загроз у відтворювальних процесах завжди знаходиться у центрі уваги науковців та представників урядових органів. Для її вирішення, і на це доцільно звернути увагу, існують досить ефективні системи діагностики стану економіки, котрі включають компоненти макро-

економічного прогнозу, моніторингової системи виявлення диспропорцій та рекомендацій щодо визначення заходів соціально-економічної політики, націлених на вирішення виявлених проблемних питань. Дані системи базуються на використанні складних економіко-математичних моделей та обґрунтованому комплексу випереджувальних індикаторів, серед яких важливе місце займають індикатори динаміки реального ВВП та змін у сукупному попиті та сукупній пропозиції.

Державний моніторинг здійснюється постійно (у режимі щомісячного та щоквартального аналізу) та дозволяє фахівцям державного управління орієнтуватися у встановлених параметрах щодо ступеню стійкості макроекономічної рівноваги стану та наявності загроз дестабілізації секторів економіки на певний момент. Окремі науковці, зрозуміло, активно використовують результативні дані складних централізованих моніторингових при здійсненні окремих теоретичних досліджень тих чи інших складових економіки. При цьому як у науковому, так і навчальному ракурсах активно застосовуються індикатори, тобто, критерії оцінки для визначення стану досліджуваних процесів. Серед них виділяють: оптимальні значення індикаторів, у визначеному інтервалі котрих створюються сприятливі умови для відтворювальних процесів; задовільні значення, за яких рівень економічної безпеки дорівнює 0,8, або 80% оптимального значення; незадовільні значення, за яких рівень економічної безпеки дорівнює 0,6, або 60% оптимального значення; небезпечні значення за яких рівень економічної безпеки сягає 0,4, або 40% оптимального значення; критичні значення, за яких рівень економічної безпеки становить 0,2, або 20% оптимального значення [18].

З точки зору здійснюваного дослідження найбільш важливе значення мають критичні значення макроекономічних показників. Серед них відношення дефіциту державного бюджету до ВВП (-6%); рівень "тінізації" економіки (30% ВВП); питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств (5%); тривалість життя населення (66 років); рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці) (9%); відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу (1,5 разів); відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП (60%); відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП (70%) [18].

Важливе значення для визначення стану відтворювальних процесів в економіці має аналіз динаміки змін реального ВВП за тривалий період. За період з 1990 р. по 2022 р. він показав суттєву амплітуду коливань реального ВВП (див. рис. 3).

На представленому на рис. 3 графіку наочно видно нестабільність економічного розвитку національної економіки у періоді, що досліджується. З початком воєнних дій у 2014 р. на сході України зафіксовано значне зменшення реального ВВП у порівнянні з 2006 р. Поступово, з 2014 р. до кінця 2021 р., ситуація була дещо вирівняна. Проте, у

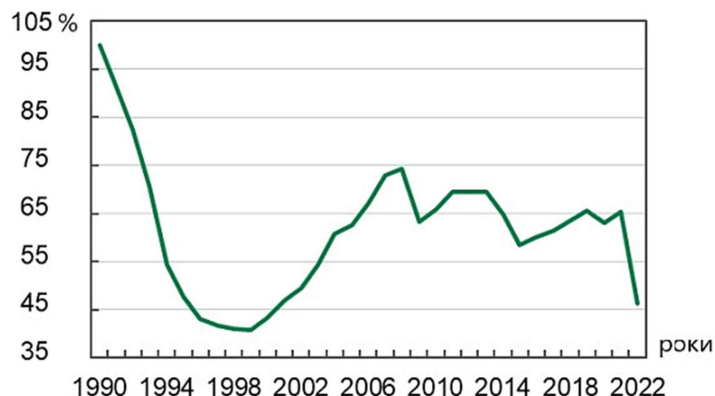

Рис. 3. Зміни реального ВВП (%) у 1990–2022 роках.

Джерело: [19, с. 11]

воєнному 2022 році відбулося вельми значне падіння реального ВВП, він зменшився на 29,1%. Тобто, у 2022 р. рівень ВВП, по суті, повернувся до рівня початку 2000-х років.

Про зниження ділової активності у суспільному виробництві свідчить не тільки зменшення майже на третину обсягів виробленого ВВП, а й зменшення податкових надходжень у державний кошторис. На 1 березня 2023 р. у доходах бюджету питома вага податкових надходжень склала 53,14%, а частка податків на прибуток – тільки 12,3%. [20]. Серед причин спаду виробництва у воєнний період відносяться руйнування виробничих потужностей та енергетичної інфраструктури, логістичні обмеження, у тому числі експортні. Скорочення діяльності майже усіх галузей національного господарства. Так, металургійне виробництво зменшилося на 70% [21]. В результаті скорочення внутрішнього споживчого попиту зменшилися обсяги торгівлі. Погіршення інвестиційного клімату обмежило інвестиційну діяльність, що обумовило глибоке падіння будівництва.

Не можна залишити поза увагою проблемні моменти, пов'язані зі станом державного бюджету

країни. У 2022 р. показник його дефіцитності переткнув встановлений критичний рівень безпеки у 6% ВВП. У 2022 р. порівняно з 2021 р. дефіцит бюджету зріс у 4,62 рази та в абсолютному вимірі склав 914,7 млрд грн [20].

Погіршення стану державного кошторису безпосередньо впливає на зростання боргових зобов'язань країни. Так, відношення боргу до ВВП з 2014 року постійно зростало, а у 2022 році відбулося його різке збільшення (див. рис. 4), що пояснюється великими потребами країни у фінансуванні за воєнних умов та поступового скорочення грантової допомоги.

Певне доповнення до розуміння гостроти проблеми, пов'язаної з державними борговими зобов'язаннями, надають дані, представлені в табл. 1.

Наведена структура боргових зобов'язань нашої країни з визначенням питомої ваги державного боргу та гарантованого державою боргу у сукупному обсязі боргових зобов'язань показує, що у загальному обсязі боргів на зовнішні борги приходить 68,2%, тоді як на внутрішні значно менше – 31,8%. На гарантований державний борг, який виникає внаслідок прийнятих на себе дер-

Рис. 4. Співвідношення державного боргу України та ВВП

Джерело: [20]

Структура державного та гарантованого державою боргу України на 30.09.2023

	Зовнішній	Внутрішній	Усього
Державний борг (млн грн)	3079403,1 (63,0%)	1481027,8 (30,3%)	4560430,9 (93,3%)
Гарантований борг (млн грн)	254352,1 (5,2%)	71345,6 (1,5%)	325697,8 (6,7%)
Сукупний борг (млн грн)	3333755,2 (68,2%)	1552373,4 (31,8%)	4886128,7 (100%)

Джерело: [20]

жавою гарантій за зобов'язанням третіх осіб, або прийняті на себе державою зобов'язання третіх осіб, приходяться лише 6,7 відсотка сукупних боргових зобов'язань.

Зрозуміло, що кожний з представлених у табл. 1 показників потребує ретельного аналізу, результати якого будуть сприяти покращенню фінансової політики у визначені обсягів боргових зобов'язань у майбутньому та більш відповідального їхнього розподілу за цільовим призначенням.

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз дозволив виділити сутнісні характеристики соціально-економічної небезпеки, показати що посилення впливу будь-яких негативних чинників на стан економіки підвищує інтенсивність появи загроз, які є формами прояву небезпеки, прискорює їхнє перетворення з потенціальних у реальні. Особливо масштабний, руйнівний вплив на зменшення стійкості, збалансованості економіки здійснює війна. За її умов ймовірність реалізації загрозливих ситуацій та, відповідно рівня соціально-економічної небезпеки значно підвищуються. В роботі виокремлено головні проблеми у функціонуванні української економіки та існуванні людей під впливом руйнівної війни рф, показано, що суттєве підвищення рівня соціально-економічної небезпеки в країні охопило не тільки усі складові національної економіки, а й безпосередньо торкнулося кожної людини суспільства. На підставі використання існуючого інструментарію дослідження змін у стані економічного життя проведено аналіз важливих показників та процесів у макроекономічній діяльності, відмічено найбільш «взуькі» місця у розвитку економіки воєнного періоду.

Однак, не дивлячись на жорсткі воєнні дії рф, які обумовили величезні людські та матеріально-речові втрати, українське суспільство знайшло резерви, щоб протидіяти небезпеці від агресії рашистів. Героїчні дії українських воїнів щодо захисту Вітчизни, її рубежів та людей, супроводжувались активною продуктивною діяльністю населення у сфері економіки. Необхідно відмітити досить швидко адаптацію виробничих ланок до діяльності у період воєнного стану. Досить оперативно були організовані територіальні переміщення виробництв у безпечні місця, налагоджені раціональні логістичні шляхи. Якщо на початку війни повністю зупинила роботу майже третина підприємств, то вже наприкінці травня 2022 р. – лише 14%. В цей же час 36% респондентів повністю адаптувалися до воєнних умов [19]. Управлінці швидко організували пристосування підприємств до перебоїв електропостачання, використавши, наприклад, засоби автономного енергоживлення та нові форми

організації праці. Необхідно також відмітити значимість міжнародної фінансової допомоги в боротьбі українців з різного роду проявами соціально-економічних небезпек. Іншими словами, вибрані українським народом темпи протидії жорсткій, агресивній війні рф на нашій землі та правильне використання міжнародної допомоги, безсумнівно, забезпечують передумови більш швидкого отримання перемоги над рашистами та створюють умови для ефективного післявоєнного відновлення національного господарства, напрями та шляхи яких стануть предметом подальшого дослідження.

Бібліографічний список:

1. Дяченко В.С. Особливості механізму забезпечення сталого розвитку регіонів. *Економічний вісник Донбасу*. № 1(55). 2019. С. 90–93.
2. Жуков С.А. Стратегія сталого розвитку України: аналіз національного, регіонального та підприємницького рівнів забезпечення. *Управління економікою: теорія та практика*: 36. наук. пр. Київ : ІЕП НАНУ. 2018. С. 2–20.
3. Захарченко О.В. Наукові основи сталого розвитку. *Наукові праці національного університету харчових технологій*. 2015. № 4. С. 68–75.
4. Фурдела Н.Ю., Сержанов В.В. Проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі її розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 5. Том 2. С. 63–66.
5. Неустроєв Ю.Г. Сучасні підходи до поняття «економічна безпека країни». *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8538> (дата звернення: 24.11.2023).
6. Утенкова К.О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2019. Вип.9. С. 133–144.
7. Єлізаров О.В., Радченко О.В.. Соціальна й економічна безпека України: стратегічні пріоритети та доктринальні положення. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2019. Вип. 2. С. 147–154.
8. Петренко Н.О., Поліщук О.А. Формування економічної безпеки регіону: теоретико-методологічний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21–22. С. 112–118.
9. Іванова Н.С. Прогнозування економічної безпеки регіонів для забезпечення безпеки національної економіки: монографія. Кривий Ріг : ФОР Чернявський Д.О., 2018. 381 с.
10. Бондаревська О.М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 24(2). С. 54–57.
11. Зайченко К.С., Діма Н.І. Економічна безпека підприємства: сутність та роль. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2021/92.pdf (дата звернення 25.11.2023).
12. Жеребило І.В., Козьмук Н.І. Теоретичні аспекти соціально-економічної безпеки у сфері підприємництва.

- Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. Вип. 5 (133). С. 165–168.
13. Журба І.О. Сутність економічної безпеки підприємств регіону. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. 2018. № 48. С. 124–130.
  14. Романчик Т.В. Небезпека, загроза, ризик: аналіз термінологічного апарату теорії економічної безпеки. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2020. № 17. С. 257–267.
  15. Желізо О.О. Аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. Вип. № 5(61). С. 103–108.
  16. Колісниченко П.Т. Загрози, ризики та небезпеки в системі економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 24. Ч. 1. С. 56–59.
  17. Меморандум про економічну та фінансову політику. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/QpaHENSzkzurPCsP> (дата звернення: 25.11.2023).
  18. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 22.11.2023).
  19. Економіка України в умовах війни. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4 (дата звернення 26.11.2023).
  20. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 26.11.2023).
  21. Зануда А. Як українська економіка пережила 2022 р. 2022. URL: <http://surl.li/pbeqq> (дата звернення: 27.11.2023).
- References:**
1. Diachenko V.S. (2019) Osoblyvosti mekhanizmu zabezpechennia staloho rozvytku rehioniv [Personalities of the mechanism of ensuring sustainable development of regions]. *Economic Bulletin of Donbass*, no. 1 (55), pp. 90–93.
  2. Zhukov S.A. (2018) Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy: analiz natsionalnoho, rehionalnoho ta pidpriemnytskoho rivniv zabezpechennia [Sustainable Development Strategy of Ukraine: Analysis of National, Regional and Entrepreneurial Levels of Support]. *Economic management: theory and practice*, pp. 12–20.
  3. Zakharchenko O.V. (2015) Naukovi osnovy staloho rozvytku [Scientific bases of sustainable development]. *Scientific works of the national university of food technologies*, no. 4, pp. 68–75.
  4. Furdela N.Iu., Serzhanov V.V. (2021) Problemy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi yii rozvytku [Problems of economic security of Ukraine at the current stage of its development]. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, vol. 298, no. 5, pp. 63–66.
  5. Neustroiev Yu.H. (2021) Suchasni pidkhody do poniattia «ekonomichna bezpeka krainy» [Modern approaches to the concept of "economic security of the country"]. *Efficient economy*, no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8538> (accessed November 24, 2023).
  6. Utenkova K.O. (2019) Ekonomichna bezpeka yak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Economic security as a component of national security of Ukraine]. *Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin. International relations series. Economy. Local studies. Tourism*, vol. 9, pp. 133–144.
  7. Yelizarov O.V., Radchenko O.V. (2019) Sotsialna y ekonomichna bezpeka Ukrainy: stratehichni priorytety ta doktrynalni polozhennia [Social and economic security of Ukraine: strategic priorities and doctrinal provisions]. *Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series: Public administration*, vol. 2, pp. 147–154.
  8. Petrenko N.O., Polishchuk O.A. (2020) Formuvannia ekonomichnoi bezpeky rehionu: teoretyko-metodolohichniy aspekt [Formation of economic security of the region: theoretical and methodological aspect]. *Investments: practice and experience*, no. 21–22, pp. 112–118.
  9. Ivanova N.S. (2018) Prohnozuvannia ekonomichnoi bezpeky rehioniv dlia zabezpechennia bezpeky natsionalnoi ekonomiky [Forecasting the economic security of the regions to ensure the security of the national economy]. Kryvyi Rih: FOP Chernyavskiy D.O. (in Ukrainian)
  10. Bondarevska O.M. (2017) Ekonomichna bezpeka rehioniv u systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Economic security of regions in the system of economic security of the state]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and management*, vol. 24 (2), pp. 54–57.
  11. Zaichenko K.S., Dima N.I. (2021) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta rol [Economic security of the enterprise: essence and role]. *Efficient economy (electronic journal)*, no. 5. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/92.pdf (accessed November 25, 2023).
  12. Zherybylo I.V., Kozmuk N. I. (2018) Teoretychni aspekty sotsialno-ekonomichnoi bezpeky u sferi pidpriemnytsva [Theoretical aspects of social and economic security in the field of entrepreneurship]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, vol. 5 (133), pp. 165–168.
  13. Zhurba I.O. (2018) Sutnist ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv rehionu [The essence of the economic security of the region's enterprises]. *Collection of scientific papers of the Cherkasy State University of Technology*, no. 48, pp. 124–130.
  14. Romanchyk T.V. (2020) Nebezpeka, zahroza, ryzik: analiz terminolohichnoho aparatu teorii ekonomichnoi bezpeky [Danger, threat, risk: analysis of the terminological apparatus of the theory of economic security]. *Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*, no. 17, pp. 257–267.
  15. Zhelizko O.O. (2017) Analiz osnovnykh nebezpek, zahroz ta ryzkyv ekonomichnii bezpetsi pidpriemnytsva na suchasnomu etapi rozvytku derzhavy [Analysis of the main dangers, threats and risks to the economic security of entrepreneurship at the current stage of state development]. *Problems of the systemic approach in economics*, vol. 5 (61), pp. 103–108.
  16. Kolisnichenko P.T. (2017) Zahrozy, ryzky ta nebezpeky v systemi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. [Threats, risks and dangers in the economic security system of the enterprise]. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, vol. 24, pp.64–69.
  17. National Bank of Ukraine. Memorandum pro ekonomichnu ta finansovu polityku [Memorandum on economic and financial policy]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/files/QpaHENSzkzurPCsP> (accessed November 25, 2023).
  18. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Metodichni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (accessed November 22, 2023).
  19. National Bank of Ukraine. Ekonomika Ukrainy v umovakh viiny [The economy of Ukraine in the conditions of war]. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4 (accessed November 26, 2023).
  20. Ministry of Finance of Ukraine. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (accessed November 26, 2023).
  21. Zanuda A. (2022) Yak ukrainska ekonomika perezhyla 2022 rik [How the Ukrainian economy survived 2022]. Available at: <http://surl.li/pbeqq> (accessed November 27, 2023).